

El butlletí de Cooperacció

GENER 08

Editorial

Ni Chávez ni el Rei: els drets de la ciutadania!

Article

El derecho al agua en Guatemala sigue haciendo cola

La manca de regulació de l'accés a l'aigua potable i els interessos de les empreses, moltes d'elles espanyoles, són un llast per al compliment del dret a l'aigua a Guatemala

Cooperacció

Hem conegut unes dones del Rif que fan avançar la història

Crònica de la visita del grup territorial de Cooperacció a Alhoceimas, Marroc

“Cal recordar que capitalisme i democràcia no han estat mai termes que convisquessin amb facilitat. La força igualitària de la democràcia ha casat més aviat malament amb un sistema econòmic que considera la desigualtat com una cosa natural i amb la qual cal conviure de manera inevitable, ja que qualsevol esforç en sentit contrari serà vist com a distorsionador de les condicions òptimes de funcionament del mercat. No volem amb això dir que democràcia i mercat són incompatibles, sinó que no conviuen sense tensió. Hem de cercar fórmules de desenvolupament econòmic que salvaguardant les innegables capacitats d'assignació de recursos i d'innovació que el sistema de mercat atresora, recuperi capacitats de govern que equilibrin i posin fronteres al que avui és una expansió sense límits visibles del poder corporatiu a escala global, amb creixents quotes de desigualtat i de desesperança per a moltes persones i col·lectius.”

● **Joan Subirats.** Director de l'Institut de Govern i Polítiques Públiques-UAB. Especialista en polítiques públiques, gestió i innovació democràtica. Conferenciant del IX Fòrum dels Drets Humans.

Butlletí Cooperacció, nº 0, 2008

Consell de direcció: David Prujà, Gemma Graells | Coordinació: Gemma Graells | Col·laboradors: Beatriz Barrientos, Josep Giménez | Foto portada: Municipi de San Andrés de Semetabaj. Cooperacció, 2007. | Disseny i maquetació: Joana Cella | Impressió: El Tinter

Cooperacció no es fa responsable de les opinions expressades en els articles per els seus autors. Els textos d'aquesta publicació poden ser reproduïts sempre i quan es citi la revista i el nom de l'autor.

Ni Chávez ni el Rei: els drets de la ciutadania!

Des que a la darrera Cimera Iberoamericana el rei sortís amb el famós estirabot, els mitjans de comunicació no han deixat de fer un seguiment detallat de Veneçuela i de l'agenda del president Chávez, i de qüestionar la qualitat de la democràcia a Veneçuela, o fins i tot la seva existència. Tot això aprofitant l'avinentesa que oferia l'anàlisi sobre la reacció que hauria de tenir o no el Govern espanyol per defensar els interessos que hi ha en joc en tot aquest conflicte diplomàtic.

Sense que l'opinió expressada en aquest article pugui ser interpretada com una mostra de simpatia envers el populisme polític de Veneçuela que representa el president Chávez, cal destacar una flagrant absència en les anàlisis polítiques sobre el cas: només se'ns demana que tinguem presents els enormes interessos i inversions que tenen les empreses de matriu espanyola al país i que quan pensem en la reacció que ha de mostrar el Govern espanyol davant les constants provocacions del veneçolà compreguem que la principal cura ha de ser protegir aquests interessos.

Doncs bé, en relació al paper de les empreses espanyoles que han desembarcat a l'Amèrica Llatina amb fortes inversions i compres d'empreses, potser cal dir també que generen canvis molt significatius en els preus que ha de pagar la ciutadania d'aquells països pels serveis que ofereixen, que no van pas acompanyats de millores substancials. És més, en alguns casos existeixen actuacions clares en què aquella ciutadania s'ha vist privada de serveis arran de l'arribada a Centre-amèrica de les inversions d'empreses *-privades* recordem-ho, com és el cas de les elèctriques .

Es tracta de situacions en què sovint governs llatinoamericans es veuen atrapats entre la necessitat de mantenir les inversions estrangeres i la de garantir l'accés a una part de la seva ciutadania a serveis bàsics com l'aigua o la llum.

En tot això, potser el que més clarament es troba a faltar és la reflexió sobre quins són els valors que ha de defensar el Govern espanyol: els drets d'accés a serveis bàsics que aporten certa dignitat en la vida de milions d'éssers humans, que tot i no ser ciutadans espanyols teòricament estan protegits per la Declaració Universal dels Drets Humans, o bé els interessos econòmics d'empreses privades que, aquestes sí, són espanyoles?

El derecho al agua en Guatemala sigue haciendo cola

Mi abuelo me enseñó a "leer" los relámpagos para saber la proximidad o el atraso de las lluvias.

H. Ak'abal

Según algunas fuentes, **Guatemala cuenta con agua suficiente para satisfacer las necesidades sociales y productivas actuales y las previstas para el año 2025.**

Se calcula un capital de 97.000 M de metros cúbicos de aguas superficiales y de 33.000 M de aguas subterráneas. Relacionados éstos con el número de habitantes del mundo, posiciona al país muy por encima del riesgo hídrico.

También podía haber iniciado este artículo diciendo que Guatemala **ocupa el segundo lugar en América de mortalidad infantil debido principalmente a enfermedades respiratorias y digestivas.** Las colitis **relacionadas casi en su totalidad a la escasa y mala calidad del agua consumida.**

Y es que estamos hablando de uno de los países más contrastados del mundo; con un territorio que apenas sobrepasa los 100.000 Km² y una población de unos 11 M de individuos, se posiciona en la región Centroamericana como el mejor mercado para los automóviles de lujo pero

también a nivel Latinoamericano es el peor calificado por el PNUD en el 2007 en cuando a desarrollo humano.

Los sectores sociales del país claman por una ley que trascienda su "formalidad" y su letra muerta, que universalice el ejercicio del derecho de acceder al agua

Decía al principio que según Elisa Colom (Gobernabilidad del agua en Guatemala-2006) hay agua suficiente hasta el 2025, pero otros entendidos de la materia son menos optimistas y calculan para esa misma fecha un déficit de 289 M de metros cúbicos (seguimos con las contradicciones). Cierto o no, en la actualidad el acceso al líquido vital no es del 100% por lo que deberá revertirse mucho la situación para evitar que en la fecha mencionada la situación tenga un carácter crítico y que el porcentaje de población que no reciba agua en su casa no haya aumentado de forma dramática. A 2007, el déficit se ubica en las poblaciones marginadas de las ciudades y en el área rural solamente el 48,8% tiene acceso al agua domiciliar.

El capital hídrico no es uniforme ni en el tiempo, ni en el espacio, y está asociado a factores naturales, a factores sociales y a factores de gobernabilidad. Se

debe procurar el agua en el lugar y oportunidad debidas pero también proteger a las personas y sus bienes de las amenazas hídricas naturales; para ello es necesario regular su ocurrencia, interviniendo socialmente el ciclo hidrológico para asegurar el suministro, junto con la adopción de otras medidas de prevención de riesgo, gestión de la demanda, control de la contaminación e introducción de mejores prácticas de uso.

La Ley de Agua del país sigue siendo una tarea pendiente. Existen varias iniciativas paralelas que hasta ahora no han logrado un consenso, por lo que es la Constitución de la República la que concede a las Municipalidades la gestión, operación y mantenimiento de los sistemas de captación y distribución del líquido vital.

Los sectores sociales del país claman por una ley que trascienda su “formalidad” y su letra muerta, que universalice el ejercicio del derecho de acceder al agua. Deberá dar respuesta organizada y segura a las necesidades de la mayoría nutriéndose de las expresiones sociales genuinas y no únicamente de los intereses económicos de los grupos de poder (como tradicionalmente ha ocurrido) o de las presiones externas producto de los pactos y tratados que los gobernantes han suscrito (Plan Puebla Panamá)

en los cuales el interés corporativo prevalece sobre el público.

No solamente Aguas de Barcelona está interesada en su explotación sino también Endesa, Iberdrola y Unión FENOSA

En las áreas deficitarias, la gestión del agua no se ha limitado al ámbito municipal es decir público, sino que han trascendido al ámbito privado. A la fecha se ha organizado una mancomunidad de municipios y una asociación de usuarios de las unidades de riesgo, funciona una red nacional de agua potable y saneamiento a nivel nacional y de perfil profesional, una mesa occidental del agua y la asociación mundial, capítulo Guatemala que constituyen las plataformas de diálogo.

Debido a la poca respuesta que han dado a las necesidades comunitarias los diferentes gobiernos centrales y los municipales, numerosas son las comunidades que se han debido organizar para demandar sus derechos y la respuesta a sus reclamos. Existen comités de desarrollo, de escuela, de carretera, de agua, entre otros. Se van organizando y desmantelando a medida que sus demandas son atendidas.

El de agua es uno de los comités que se han convertido en una institución permanente en las comunidades. Muchos de ellos han gestionado directamente la adquisición de fuentes de agua (a pesar de que los recursos del subsuelo son propiedad del Estado, éste sigue siendo un bien que se compra y vende a antojo de los dueños del terreno donde se encuentran las fuentes) y hasta su distribución a nivel domiciliario.

Podemos prever que una Ley de Aguas impulsada por el ejecutivo se ajustará más a los intereses mercantiles que a lo que apuntábamos antes acerca de la participación ciudadana, que en su concepción se tornará casi en anecdótica

Por lo general, estas agrupaciones se encargan de que el agua llegue a su destino pero sin un reglamento claro y uniforme. Algunas han logrado gestiones ejemplares (instalaciones completas que incluyen sistemas de purificación, medición, cobro y mantenimiento del servicio) pero en su mayoría se desligan de la autoridad municipal (alegando intentos de privatización sin percatarse de que bajo tal administración el servicio ya está en manos privadas), careciendo de capacidad de reacción cuando acontece un problema en la red de distribución o en la calidad del agua.

De allí que el sistema de abastecimiento de agua tanto en las ciudades como en las zonas

rurales sea precario y altamente vulnerable.

En las ciudades los vecinos tienen que invertir recursos para la construcción de depósitos para almacenarla y para la compra de agua purificada. También existen los complejos habitacionales cuyos promotores perforan pozos y gestionan el agua que consumen, sin que medie en ello más que un permiso municipal.

Tal situación hace de Guatemala un terreno muy propicio para que el bien en mención sea codiciado por las empresas privadas del sector dado que además de carecer de una legislación específica, el país está irrigado por numerosos y caudalosos cursos de agua que además son potencialmente aprovechables para la generación de energía. En la actualidad hay déficit de agua en ciertas regiones del país, mientras que en otras, en cambio, su exceso constituye una amenaza para la vida, bienes e infra-estructura.

El Plan Puebla Panamá contempla ya entre sus objetivos el echar mano de este recurso, se calcula construir unas 350 represas en Mesomérica (unas 30-35 por país!). No solamente Aguas de ▶

Barcelona está interesada en su explotación sino también Endesa, Iberdrola y Unión FENOSA. La vulnerabilidad de la actual gestión (municipal o mediante comités) puede revertir muy fácilmente la situación dado que para el Estado los megaproyectos (represas, carreteras, etc.) contemplados en dicho plan son prioritarios y pasarán sobre los intereses de las pequeñas comunidades campesinas indígenas. Se suma a ello el interés que ha manifestado la Unión Europea en defensa de sus empresas puesto que el Acuerdo de Asociación que negocia en la actualidad tiene enfocados los servicios (agua, energía, comunicaciones) y los contratos estatales a la cabeza de sus demandas.

Si observamos los cambios que ha sufrido (en detrimento de la soberanía nacional) la Constitución del país para “ajustarla” al TLC, podemos prever que una Ley de Aguas impulsada por el ejecutivo se ajustará más a los intereses mercantiles que a lo que apuntábamos antes acerca de la participación ciudadana, que en su concepción se tornará casi en anecdótica.

En Guatemala ya se ha conformado el frente de “afectados y amenazados por las represas y en defensa del agua”. Es fácil comprender la lucha que están librando las comunidades desde

Es fácil comprender la lucha que están librando las comunidades desde ya hace algunos años por la defensa de su territorio, víctimas como lo han sido, de encontrarse en un suelo codiciado por la riqueza mineral, boscosa, hídrica y de biodiversidad que posee

ya hace algunos años por la defensa de su territorio, víctimas como lo han sido, de encontrarse en un suelo codiciado por la riqueza mineral, boscosa, hídrica y de biodiversidad que posee. Este suelo se llama en clave de tratados comerciales “franja transversal del norte”, en clave de población, se llama comunidades, familias, gentes que serán en breve desplazadas, desposeídas y arrancadas de las tierras que les han pertenecido a lo largo de su historia. Los megaproyectos contemplados para el desarrollo de esas regiones (carreteras, represas, explotaciones del subsuelo, aeropuertos...) no han calculado en su justa dimensión la oposición colectiva que generan pero si cuentan con el beneplácito de las autoridades locales.

En su reciente (noviembre 2007) visita a España, el Presidente electo, Alvaro Colom ha querido invitar a las empresas españolas a seguir invirtiendo en el país,

exigiendo éstas para ello una certeza jurídica, prebendas y condiciones preferenciales. Clara evidencia de la política “entreguista” que impera en el país en detrimento no sólo de su soberanía sino también del bienestar de su población y de las generaciones futuras.

Numerosas también han sido las acciones de la cooperación internacional que en su afán de aliviar rápidamente las necesidades de la población ha realizado conexiones directas (sin purificadores ni medidores) dañando y entorpeciendo así los esfuerzos de concienciación emprendidos

En tales condiciones **Cooperacció** está presente en los Municipios de San Andrés Semetabaj y de Santa María Visitación (en Sololá) con sendos proyectos de introducción de agua y saneamiento para comunidades rurales. La carencia de una política pública en materia hídrica genera numerosos tropiezos. Se debe apoyar a la Municipalidad local por su mandato constitucional y trabajar conjuntamente con los Comités de Agua. Eso sería bueno si de participación ciudadana per se habláramos. Sin embargo, la poca presión que ejerce la Municipal y el recelo por la cuestión de la privatización (entendida ésta como la gestión en manos de empresas no locales y con un único objetivo mercantil), genera incluso hostilidades cuando se aborda el tema de la purificación del agua y sobre todo de uso de medidores. Numerosas han sido

las ocasiones en que los usuarios renuncian incluso a disponer de un sistema domiciliario (caso de la cabecera municipal de Santa María Visitación!!) debido a que éste conlleva un medidor y una tarifa que obliga a pagar por un servicio que hasta hoy se había pensado que por caer del cielo o

brotar de la tierra debía ser gratuito. Numerosas también han sido las acciones de la cooperación internacional que en su afán de aliviar rápidamente las necesidades de la población ha realizado conexiones directas (sin purificadores ni medidores) dañando y entorpeciendo así los esfuerzos de concienciación emprendidos.

Por todo ello podemos afirmar que resulta inconcebible que sigamos a estas alturas esperando por una ley que regule el uso y gestión del líquido que sencillamente hace posible la vida!

Beatriz Barrientos Tecún

Técnica de **Cooperacció** en Guatemala

Cooperacció està treballant a San Andrés de Semetabaj per millorar la cobertura i qualitat dels serveis d'aigua i sanejament bàsic en comunitats rurals. Aquest projecte té el suport de l'Agència Espanyola de Cooperació Internacional del Ministeri de Exteriors i Cooperació.

Atenció amb Aigües de Barcelona!

Només volem recalcar que els valors que transmet Aigües de Barcelona amb les seves estratègies de sensibilització ambiental i comunicació a Catalunya, disten i és contraposen de les estratègies d'inversió, expansió i negoci que aquesta empresa realitza a l'exterior. Una vegada més ens trobem davant d'una gran empresa que mostra una cara davant els clients, però que no te cap mirament alhora de negociar i executar projectes a l'exterior que perjudiquen el medi ambient i violen els drets de la població civil afectada.

A la seva pàgina web, sense anar més lluny, podem llegir el següent: **Desenvolupant accions per fomentar el consum racional de l'aigua** Aigües de Barcelona fa campanyes de comunicació en diversos mitjans a fi de sensibilitzar la societat de la necessitat de no malbaratar aigua i de tornar-la al medi en les millors condicions possibles.

Millorant l'entorn i fomentant l'ús sostenible dels recursos

A més de la gestió diària del cycle urbà de l'aigua per fer-lo més sostenible i respectuós amb el medi ambient, Aigües de Barcelona desenvolupa una gran quantitat de projectes educatius i mediambientals, que milloren la qualitat de vida d'avui i del futur dels municipis on ofereix serveis. Projectes per fomentar l'ús sostenible de l'aigua o per conservar espais d'interès per a la comunitat.

www.aiguesdebarcelona.es

Nova publicació

IX Fòrum dels Drets Humans. Participació ciutadana per a la transformació Social.

Cooperacció ha publicat recentment el llibre del darrer Fòrum dels DDHH. En aquesta publicació hi trobareu articles sobre la participació política de les dones a Catalunya; l'experiència de la Ruta pacífica de mujeres de Colombia; la capacitat d'incidència política de les dones nicaragüenques; avantatges i dificultats de les dones en els espais de desició de les polítiques locals de El Salvador; Democràcia, participació i transformació social. Han col·laborat en el llibre Amor del Àlamo, Laura Badillo, María Teresa Blandón, Morena Herrera, Antonio Merino, David Prujà, Jordi Serrano i Joan Subirats.

Si voleu un exemplar del llibre podeu passar a buscar-lo per la seu de Cooperacció, o bé demanar-lo per mail (info@cooperaccio.org).

IX Fòrum dels Drets Humans

Participació ciutadana per a la transformació social

David Pruja
María Teresa Blandón
Morena Herrera
Laura Badillo
Amor del Àlamo
Antonio Merino
Jordi Serrano
Joan Subirats

Hem conegut unes dones del Rif que fan avançar la història

El setembre de 2006, sis membres de Cooperacció Alt Penedès vam anar al Nord del Marroc, a la regió d'Al-Hoceima. La visita tenia una doble motivació: aprofitar d'una manera diferent les nostres vacances (pagant-se cadascú el viatge), i conèixer de prop el *Fòrum de Dones*, l'entitat amb qui col·laboràvem des de feia uns anys, amb diferents projectes.

Són dones molt formades i decidides, que saben el que volen: el progrés social de la dona marroquina, i que saben que les transformacions que toquen arrels socials molt profundes necessiten de molta paciència, poc a poc i bona lletra

L'anada per carretera de Melilla a Al-Hoceima ja ens va posar en contacte amb alguns aspectes de la realitat del país: la tanca de reixa i filferro espinós que blindava la frontera de Melilla amb el Marroc, els trossos de roba estripada que hi van deixar alguns intentant passar al *paradís*, els nombrosos grups d'homes que rondaven tot esperant el moment propici per tornar a intentar-ho...

Més enllà, i un cop dinats amb un excel·lent i baratet peix a Nador, ja a la carretera i endinsant-nos vers la zona costanera del Rif, vam constatar que alguna cosa està canviant en aquesta àrea tradicionalment abandonada i menystinguda pel poder dominant. Vam quasi estrenar la nova carretera que travessarà tot el Nord del Marroc, i que fa molt més ràpids i còmodes els desplaçaments. Portarà desenvolupament, molt turisme, però potser més desequilibris socials, problemes mediambientals, etc. És una nova situació, uns nous reptes per als que treballen pel progrés humà i social de la gent del Rif, majoritàriament bereber (o més exactament amazig).

Vam conèixer la zona devastada pel terratrèmol que va destruir, entre altres cases, el centre social del *Fòrum de Dones* a Ait Abdelaziz i va causar molts morts i la desaparició d'aquest poblet. A Al-Hoceima i a Imzuren vam ser atesos durant una setmana per l'equip que porta el *Fòrum de Femmes* (així, en francès: fins i tot a l'antic "protectorat" espanyol es fa sentir la influència cultural francesa, tant a l'ensenyament com al carrer).

Són dones molt formades i decidides, que saben el que volen: el progrés social de la dona marroquina, i que saben que les transformacions que toquen arrels socials molt profundes necessiten de molta paciència, poc

a poc i bona lletra. Són equips de dones però que compten, i ho valoren molt, amb l'ajut d'alguns homes progressistes que donen suport logístic i polític a la seva tasca.

En conjunt, el viatge ens va convèncer del gran encert que la nostra entitat **Cooperacció** va tenir reforçant l'acció d'aquestes dones, que estan duent una gran tasca de formació i desvetllament humà i social de centenars de dones d'aquesta àrea del Rif.

Vam conèixer els centres on desenvolupen la seva tasca: escoles de formació professional o d'alfabetització, cooperatives agrícoles o de confecció, botigues on comercialitzen els seus productes... Ens van muntar reunions amb persones d'altres entitats i ONG's de diferents tipus (ecologistes, de drets humans, sindicats, etc.), per ajudar-nos a conèixer i entendre millor la situació del país i de la gent que s'hi mou. També ens van facilitar el contacte amb responsables polítics de diferents partits, tant del govern com de l'oposició.

Gràcies a la gestió del *Fòrum de Femmes* vam ser rebuts per l'alcalde d'Al-Hoceima i pel d'Imzuren, i això ens porta a una dinàmica nova que pot donar fruits en els propers temps, ja que aquests alcaldes van mostrar un gran interès per venir al Penedès, per establir contacte amb les institucions, especialment els ajuntaments, i amb les entitats de la societat civil, i d'una manera especial, contactar amb els seus conciutadans vinguts del Marroc i que ara viuen i treballen a casa nostra, veient la possibilitat d'establir formes de col·laboració que ajudin a trencar barreres entre uns i altres. Aquests alcaldes veuen molt important desfer els tòpics i malentesos que els distancien de la Unió Europea.

Aquest interès conflueix amb el mostrat per ajuntaments d'aquí, com Vilafranca (el seu alcalde ha visitat Al-Hoceima), Sant Sadurní, Els Monjos, i d'altres de la Comarca, que tenen entre els seus nous ciutadans moltes persones vingudes de l'altra riba de la Mediterrània.

Estem convençuts que és temps de treballar intensament en aquest àmbit. Nosaltres volem continuar col·laborant amb el *Fòrum de Femmes*, i ens agradaria contribuir a aquest moviment d'aproximació, diàleg i col·laboració entre la gent d'aquí i la d'allà, una col·laboració progressiva, on entrin en joc diferents institucions i grups o associacions... Un treball com el que hem vist i viscut al Rif durant aquests dies: convençut, ben fet però pacient, immers en l'alegria de viure, en la relació humana de respecte i cordialitat, que ens ajudi a uns i altres a créixer en la dignitat i en la fraternitat humana.

